

Lektørdtalelse (14/12) 5 090 065 7 (V)

Lund, Mogens: : Tilintetgørelseskrig : krigen på Østfronten 1941-1945 /
forfatter: Mogens Lund ; diverse: Mogens Lund, Jens Ellekær. - Ellekær. - 480
sider. - DK 91.93

Anvendelse/målgruppe/niveau

Især for interesserede i Nazitysklands angreb på Sovjetunionen og tilbagetoget herfra set med militærhistoriske briller. Krigshandlingerne og de mange slag er ganske detaljeret beskrevet, og derfor vil en læser, der i forvejen er kendt med hovedtrækkene i denne del af krigshistorien fra fx Antony Beevors *Anden Verdenskrig*, lettere kunne bevare overblikket.

Beskrivelse

Mogens Lund er bibliotekar og har tidligere arbejdet på Kolding Bibliotek. Han er også cand.phil. i historie, og med den baggrund har han udarbejdet denne omfattende og grundige bog om krigen på Østfronten, som vi ofte kalder Nazitysklands angrebskrig på Sovjet. Lunds bog skal især fremhæves ved at skildre den sovjetiske krigsindsats, hvis strategi og manøvre muligheder her beskrives med mange spændende detaljer. Det er alt sammen fortalt i et godt og letlæseligt sprog samtidig med, at Lund inddrager andre historikers synspunkter og vurderinger tillige med mange nyttige kort over krigshandlingerne.

Sammenligning

I sin bog beskriver Mogens Lund også Hitlers baggrund for krigen i Øst, nemlig ønsket om kolonisering og erhvervelse af "Lebensraum". De grusomheder, der blev begået for at opnå det mål, uddybes også i Timothy Snyders *Bloodlands*. De tyske soldaters vilkår under Østfelttoget beskrives i Michael Jones: *Tilbagetoget - Hitlers første nederlag*.

Samlet konklusion

Den voldsomme krig på Østfronten beskriver Mogens Lund med en militærhistorisk vinkel, som understøttes af en række kort, der viser bevægelserne på kamppladserne.

Poul Flou Pedersen

[< BogFeature](#)**BogFeature****Tilintetgørelseskrig**

Af Henning Lyngsbo

Denne bog handler om den mest ødelæggende krig af alle krige. Krigen på Østfronten mellem Det Tyske Rige og Sovjetunionen i årene 1941 til 1945.

27 millioner døde sovjetborgere – civile og militære. Godt 5 millioner tyskere – civile og militære. Hertil kommer tabstallene fra de nationer, der deltog i krigen på Østfronten på den ene eller anden side.

Det er almindeligt kendt, at der kan være forskel på tabstallene opgjort i forskellige kilder. Mange er endvidere af den opfattelse, at tallene er større end de offentliggjorte. Så vidt jeg er orienteret fra andre kilder om "tabstallene", er forfatterens tal i denne bog sikkert meget realistiske som mindstemål.

Sammenligner man i øvrigt Østfrontens sovjetiske og tyske tab med briternes, havde briterne globalt 600.000 døde og savnede. Amerikanernes globale tab var på godt 400.000. Det understreger, hvor forfærdelig krigen på Østfronten har været. Forståeligt at forfatteren, Mogens Lund har givet bogen titlen "TILINTETGØRELSESKRIG".

Mogens Lund er uddannet bibliotekar og er cand. phil i historie fra Aarhus Universitet. Har i en årrække været souschef ved Kolding-bibliotekerne. Han har derved kunnet sande, at der ikke var megen historieskrivning på dansk om de gigantiske slag, der fandt sted langs den over 3000 km lange front.

Forfatteren har utvivlsomt med denne bog frembragt den første danske gennemarbejdede fremstilling af forholdene på Østfronten i årene 1941-45. Det må have været en stor udfordring. Men resultatet er usædvanlig godt, ja fremragende.

Emnet kræver i sagens natur et væld af militærfaglige udtryk og begreber. Men Mogens Lund har undgået en militærteknisk fremstilling, og i stedet valgt en "civil" beskrivelse af krigshandlinger og materiel. Som udgangspunkt er beskrivelserne af generel karakter, men med en mere detaljeret og militærterminologisk fremstilling, hvor Mogens Lund har fundet det nødvendigt. Resultatet er godt. Bogen er meget læsbar. Den er velskrevet. Og selv hvor militære terminologier trænger sig på, forhindrer det ikke læseren at percipere bogens mange beretninger takket være forfatterens formuleringsevne.

Bogen er på 480 sider. Der er ni kapitler, hvoraf de første to kapitler på godt 100 sider gennemgår optakten til krigen. Det er faktisk spændende læsning, fordi forfatteren inddrager hidtil ikke særligt kendte forhold og forudsætninger for de to diktators – Stalins og Hitlers – beslutninger før krigen bryder ud d. 22. juni 1941.

På det tidspunkt havde Stalin tanker om at gøre hele Europa kommunistisk under Sovjets overherredømme. Sovjetunionen havde godt nok indgået en ikke-angrebskontrakt med tyskerne, men Stalin havde en forventning og forhåbning om, at de egentligt krigende parter – Tyskland vs. Frankrig og Storbritannien - så bedre kunne destruere hinanden. Når det var sket, skulle Sovjetunionen angribe Europa. Stalin vidste, at han til den tid ville have overlegne mandskabs- og materielressourcer, der sammen med en forventet opstand af de europæiske arbejdere skulle gøre det nemt at erobre hele det europæiske område.

Han havde imidlertid ikke regnet med, at Hitler fik så stor succes i sin lynkrig. Stalin skulle således have udtrykt stor vrede og frustration over Frankrigs overgivelse. Den forventede, udmærkede krig mellem europæiske stater med gensidig tilintetgørelse udeblev jo herved. Til hans store skuffelse. Forfatteren Mogens Lund kan naturligvis ikke være garant for rigtigheden af Stalins tanker og udsagn, men han har troen herpå. Ikke mindst fordi historikere fra både øst og vest fik adgang til de offentlige arkiver efter Sovjetunionens sammenbrud efter murens fald. Godt nok kun for en kort periode, men nok til at få indsigt i papirer, der ændrede på den hidtil gældende opfattelse af Sovjetunionens historie.

Så når Mogens Lund i rigt mål giver eksempler på et andet historisk forløb end det hidtil kendte, har han sit kildemateriale på plads.

Bogen har lige akkurat det nødvendige noteapparat, hvilket til gengæld gør læsningen mere tilgængelig.

Kapitlerne tre til og med syv beretter om det egentlige krigsforløb. Her er bogen rigt udstyret med oversigtsskemaer, der løbende viser krigens forløb. Bogens tekst og kort er dog ikke altid synkron, hvilket gør korttilgangen vanskelig nogle steder. Men kortene er uundværlige. Især fordi tekstens mange beretninger om de utallige militære operationer og parternes respektive tab af menneskeliv og materiel kan virke lidt stereotype, efterhånden som man kommer frem gennem de fem kapitlers mange træfninger. Her hjælper kortene læseren med at forstå forskellighederne i slagmarkernes scenarier.

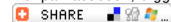
Det er en stor mundfuld at komme igennem disse fem kapitler, hvis man skal yde teksten – og forfatteren – retfærdighed. Det må have været et kæmpearbejde at samle de mange informationer. Og ikke mindst at gøre dem til spændende læsning.

De mange fotografier er til stor hjælp, idet de ligesom gør de abstrakte beretninger særdeles nærværende.

Mikset af tekst, kort og billeder er godt. Det er nemlig ikke helt nemt at abstrahere sig ind i de ufattelige dimensioner, som verdenshistoriens største krig indeholdt. Når jeg tænker på, hvad det danske samfund har brugt – naturligvis fuldt berettiget – af tid på at skrive og tale om de relativt få tusinde danskere, der mistede livet under 2. verdenskrig, er forholdene omkring de enorme tab af menneskeliv på Østfronten nærmest ufattelige, og for europæerne i almindelighed og danskerne i særdeleshed mere eller mindre ukendte. Derfor må man i oplysningens hellige navn hilse Mogens Lunds bogværk velkomment.

Del på Facebook, digg, m.m.

FAKTA

Mogens Lund:

Tilintetgørelseskrig. Krigen på Østfronten 1941-45

Udg. af Forlaget Ellekær, 2013

480 sider, 385 kr.

[Forlaget Ellekær >](#)**SE OGSÅ:**

Kulturstudier

Bogen beskriver det sindssyge had og den hertil hørende frygt, der var mellem parterne. Den fuldstændige mangel på respekt overfor mennesket som individ gjorde sig gældende på begge sider. Bogen giver mange eksempler på Stalins og Hitlers følelseskolde holdning til tab af menneskeliv.

Bogens kapitel otte giver et godt billede af forholdene bag frontlinjerne. Om parternes optræden overfor befolkningen i besatte områder. Om parternes behandling af egne borgere og soldater.

Om behandlingen af krigsfangerne hos de to parter. Om bevidst skabelse af hungersnød i udvalgte områder for at decimere disses befolkninger eller grupper heraf.

Sidste kapitel i bogen – nr. 9 – gennemgår krigens betydning for eftertidens Europakort. Havde én af de to parter diktatorer fået sin vilje, havde Europa set meget anderledes ud i dag. Det er måske lidt forenklet sagt, men i realiteten havde Europa høstet en fordel, idet den af Stalin ønskede udmarvende krig ikke fandt sted på Vestfronten, men derimod på Østfronten og med Stalin selv som part. Det blev til en Tilintetgørelseskrig, hvor parterne måtte se deres erobningsdrømme forsvinde som luftkasteller. Hvilket jo var heldigt for de europæiske demokratiers overlevelsessevne.

Tilintetgørelseskrig – krigen på Østfronten 1941 – 1945

Anmeldt af Poul Groos

"Tilintetgørelseskrig – krigen på Østfronten 1941 – 1945" af Mogens Lund. Udgivet den 22. november 2013 på forlaget Ellekær. 480 sider, illustreret. Vejledende udsalgspris: Kr. 385,- kr.

Forfatteren er uddannet bibliotekar fra Danmarks Biblioteksskole samt cand. phil. i Historie fra Aarhus Universitet. Han har valgt ordet "*tilintetgørelseskrig*" som bogens titel, idet han argumenterer for, at denne krig – som en del af Den Anden Verdenskrig – blev ført på en helt anderledes måde end på de øvrige krigsskuepladser – i hvert tilfælde i Europa. Stalin citeres for at have sagt: "*England gav os tid, Amerika stillede med pengene, og Rusland udgød blodet*". Det var en total krig, som omfattede hele den sovjetiske befolkning, som kæmpede mod Nazityskland plus dets allierede fra Finland, Ungarn, Rumænien og Italien. Desuden kæmpede en hel spansk division samt talrige frivillige fra det tyskebesatte Europa.

I de to indledende kapitler giver forfatteren en meget grundig gennemgang af krigens baggrund, det vil sige såvel de tyske som de sovjetiske forudsætninger. Først generelt om den historiske baggrund fra 1919 til 1939, og i det følgende kapitel om det tysk-sovjetiske samarbejde fra 1939 til 1941, herunder ikke mindst den fælles erobring af Polen. Herefter følger en særdeles grundig gennemgang af den tyske opmarch, det tyske angreb og krigens udvikling.

Bogen giver en fin beskrivelse af hele krigsforløbet fra starten af *Operation Barbarossa*, hvor Stalin ikke satte sine styrker i beredskab. Derfor blev de sovjetiske modforanstaltninger iværksat for sent, og på grund af frygt for repressalier skulle alle have deres ordrer godkendt i Moskva. Det medførte ofte, at planerne blev overhalet af virkeligheden og den tyske mobile krigsførelse. Stalin blandede sig indledningsvis i de militære dispositioner – med katastrofale følger. Han opererede med et begreb som "*kriminell inkompetence*" (som man måske med fordel kunne indføre i den hjemlige forsvarsdebat) over for de militære chefer, som måtte tage kampen op uden at have fået noget varsel.

Forfatteren har udført et omfattende researcharbejde omkring de enkelte slag, stednavnene og de involverede styrker. Med sin grundighed er han i stand til at tage livet af en række sejlivede myter omkring krigen på Østfronten. Da kampene gik i stå foran Moskva i december 1941, begyndte der langsomt at tegne sig et billede af en tysk fiasko på Østfronten. Tilsvarende beskriver han de sovjetiske styrkers desperate situation, hvor Storbritannien og USA frygtede et sovjetisk kollaps. Efter det tyske nederlag ved Stalingrad i vinteren 1943 udkæmpede parterne det berømte kampvognsslag ved Kursk den følgende sommer. Kampene i Kursk-området og ikke mindst ved Prokhorovka – blev efter krigen beskrevet som en stor sovjetisk sejr af den sovjetiske propaganda. Siden 2005 er der offentliggjort en del materiale, som ændrer vurderingen af slaget, og forfatteren gennemgår slagets udvikling og betydning. De tyske tab havde været mindre end hidtil antaget, men de tyske angreb gik i stå over for det massive sovjetiske forsvar.

Bogen er ikke skrevet med henblik på et militært publikum, men for folk uden militær baggrund. Dette skal ikke forklejne bogen – tvært imod. Militære forhold bliver forklaret. Divisioners størrelser opgives på de forskellige tidspunkter af krigen etc. Hærstyrkernes organisation forklares. Bogen indeholder de seneste og bedst dokumenterede oplysninger om dræbte og sårede samt materieltab. Oplysningerne stammer dels fra tyske og dels fra sovjetiske/russiske kilder. Omfanget af tabene taler deres eget sprog. Bogen dokumenterer blandt andet, at de tyske styrker var særdeles professionelle under deres tilbagetrækningsoperationer på Østfronten, hvor de typisk med 50.000 mand bandt en angribende styrke, som var 10 til 20 gange større.

De sovjetiske tab var gennem hele krigen ganske voldsomme, og de tyske styrker undrede sig over mange af de angreb, som medførte store, unødvendige personeltab. Russerne kunne tilsyneladende absorbere tabene, medens dette ikke gjaldt for tyskerne. Forfatteren påpeger, at Stalin faktisk var "ved at løbe tør" for tropper i krigens sidste år, hvor blandt andet ikke-russisktalende minoriteter og GULAG-fanger i stort tal fyldte op i rækkerne.

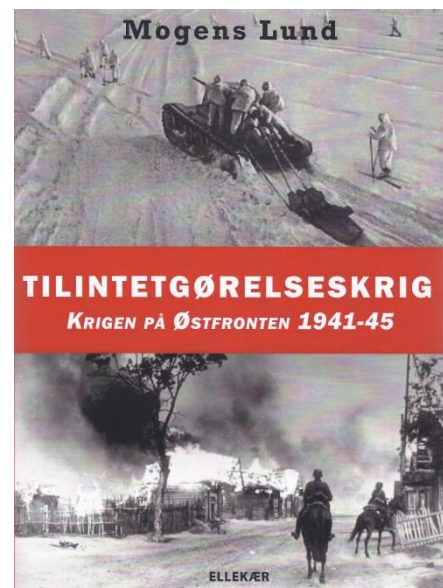
Det er en bog, som på fremragende vis beskriver krigen på Østfronten. Den tegner et helt nyt overblik og indeholder tillige nødvendige detaljer. Bogen er udgivet med støtte fra "*Velux Fonden*" og "*Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond*". Den er forsynet med udmærkede kort og relevante illustrationer, dels med eksempler fra krigens gru og dels med fotos af krigens nøglepersoner.

Østfronten 1941-1945

MOGENS LUND: *"Tilintetgørelseskrig. Krigen på østfronten 1941 – 1945"*. Forlaget Ellekær 2014. 480 sider, vejledende pris 385 kr.

Det er tankevækkende, at 2. verdenskrig kan blive ved med at medføre, at der på DR K sendes en lind strøm af dokumentarfilm om krigen og at bøger om perioden stadig vælter ud. Forfatteren – i det følgende ML – går kronologisk til værks startende med baggrunden i perioden 1919 – 1939. Bogen indeholder 9 kapitler, hvor hele krigen med parternes strategi og slagene gennemgås år for år. Bogen har rigeligt med kort, hvilket er helt nødvendigt, hvis læseren skal have en rimelig chance for at danne sig et overblik over krigens mange offensiver, slag og tilbagetrækninger, som gennemgås næsten ned til mindste detalje. Kernen i bogen er krigsforløbet, og man skal have interesse for krigshistorie for at få det optimale ud af værket, selv om ML i forordet skriver at "...

denne fremstilling ikke er en decideret militærteknisk gennemgang" ... Nej, men den er krigshistorisk, og hvor ligger forskellen? Har man læst f.eks. Antony Beevor: Stalingrad og Berlin, har man allerede fået en viden om vanvid og grusomhed under krigen på østfronten. I bogens forord luftes det, at historien om 2. verdenskrig i høj grad er bundet op på USA og GB's krig og deres sejre på vestfronten og at krigen på østfronten ikke er lige så klar i danskernes bevidsthed. Det er muligt, men historieunderviseren i gymnasiet ved jo udmærket, at USSR trak det tungeste læs med et samlet tab af befolkning på o. 27 mio. mennesker og et ødelagt land. Hvis vi indregner Stalins processer, udrensninger og deportationer, løber det samlede tab op på o. 80 mio. ifølge Bullocks biografi om Stalin og Hitler. De vigtigste kapitler om krigens forløb bliver meget narrative, og læseren kan køre fast ligesom de tyske og russiske panserarme. Rådet er, at den skal læses i bidder og evt. som opslagsværk.

I forordet præciseres det, at alle de største slag fandt sted på østfronten og, at Normandiet og Ardenneroffensiven ikke kan måle sig med de kolossale tabstal og ødelæggelser, som fandt sted i USSR. De første to kapitler tager optakten til krigen, derefter fem kapitler om krigsforløbet, og afslutningsvis kommer et kapitel om forholdene bag fronten og et kapitel om krigens betydning for efterkrigstidens Europa. Første kapitel omhandler de militærstrategiske overvejelser i USSR i tiden 1919 – 1939.

Starten ligger med opbygningen af Den røde Hær og krigen med Polen. I Lenins og Stalins langsigtede strategi lå udbredelsen af verdensrevolutionen, men efter revolutionen i 1917 og krigen mod Polen var hæren nedslidt. Der blev indledt en reform fra 1925 med udvidelse af krigsindustrien, og officererne fik højere løn, anderledes uniformer og ret til at udstede ordrer! USSR og Tyskland – begge udstødte og i et tomrum efter 1. verdenskrig – indledte et samarbejde efter verdenskrigen i 1922. Indholdet i Rapallotraktaten nævnes men ikke, at den fik navnet Rapallotraktaten. Den viste, at to på papiret uforenelige systemer godt kunne arbejde sammen og, at traktaten blev forløberen for Ikke-angrebspagten i 1939. USSR lagde en offensiv strategi, som krævede store styrker af kampvogne, og den lignede den tyske, som blev udformet af bl.a. Heinz Guderian. Resultatet af Stalins planer resulterede i 1938 i en hær på 1,5 mio. mand og en førende position i anvendelse af mekaniserede styrker. Men en krydsfaktor blev den konstant mistroiske Stalins udrensninger i 1937 og 1938, hvor o. 30.000 officerer forsvandt. Kvantitativt var hæren kolossal, men kvalitativ i bund. I første omgang kunne resultatet tydelig ses i Den finske Vinterkrig 1939 – 41 og efter det tyske angreb i 1941. Ledelse, radiokommunikation og kontrol var derfor ikke Den røde Hærs spidskompetence, og alle planer om dybe operationer og offensiver forduftede. For Tyskland betød Rapallo, at landet stod klar med et veltrænet officerskorps på trods af forbuddet i Versailles, og korpset havde meget friere hænder end sovjetiske i den tyske offensive panserstrategi.

Efter USSR's sammenbrud og adgangen til kilder har russiske historikere analyseret Stalins politik frem til Ikke-angrebspagten i 1939. Med baggrund i udtalelser fra Lenin og Stalin er deres opfattelse, at verdensrevolutionen var et vigtigt mål og at det krævede en offensiv militær strategi, **når** der kom en krig. Men ifølge kilderne førte Stalin en flersporet politik, for samtidig med at han søgte en alliance vendt mod Tyskland var der allerede i 1935 følere til Tyskland om en Ikke-angrebspagt, og en delegation fra USSR besøgte Tyskland i 1933-34 for at se på Gestapos metoder. Så et var de to systemers ideologi, et andet var realpolitik, og præcedens lå efter anmelderens vurdering i Rapallotraktaten.

Hvad angår selve forløbet op til underskrivelsen af Ikke-angrebspagten og tillægsprotokollen kommer der ikke nye oplysninger for efter åbningen af de russiske arkiver er dette forløb gennemanalyseret og beskrevet andre steder. Naturligvis måtte den politiske retorik i USSR nu ændres (tænk bare på DKPs problemer i Danmark efter besættelsen), hvor polakker blev fascister, og franskmænd og briter blev kaldt krigsmagere. (I lyset af hvad der for øjeblikket bliver brugt på Krim og i Ukraine af politiske betegnelser, er der intet nyt under solen). På baggrund af aftalen blev Polen og de baltiske lande angrebet og overtaget af Tyskland og Polen, og i den forbindelse spiller Katynmassakren en rolle. I dag ved vi, at det var Stalin og ikke Hitler, der stod bag.

Oven på dette kom turen til Finland, som trods hård modstand, hvor den sovjetiske militærstrategi og dens svagheder blev udstillet, måtte indgå en hård fred. USSR havde kanonføden, men ikke et professionelt officerskorps i stand til at lede og koordinere, og den menige sovjetiske soldat var dårligt uddannet og udrustet. Dertil kom spændinger mellem soldaterne og de politisk udnævnte officerer.

Først langt senere under den tyske invasion i USSR lærte overkommandoen lektionen på den hårde måde, som ML slår fast igen og igen. Kommunisme – imperialisme? Molotov afslørede under en senere samtale, at målet havde været at indlemme Finland! (Anmelderen tænker over de lange linjer i historien i disse nye

tider). I en tale d. 5. maj 1941 fastslog Stalin, at Den røde Hær var en offensiv hær, men et er jo et søkort at forstå for Stalin tog ikke imod advarslerne om Tysklands planer, så i praksis kom Den røde Hær i defensiven efter Tysklands angreb på USSR.

Chefen for NKGB, Merkulov, ville ikke risikere livet ved at forelægge Stalin modtagne rapporter fra pålidelige efterretningskilder. Hvorfor ignorerede Stalin advarslerne? MLs konklusion lyder, at Stalin havde taget fejl i sin politik over for Hitler og at de tyske lynsejre i Vesteuropa ikke havde udmattet landene således, at de kunne være modne til en sovjetisk invasion og verdensrevolutionen.

Fundamentet for kaos på den russiske side lå også i uklare linjer mellem den politiske og militære beslutningsproces – altså Stalins person og rolle. Over for USSR opererede Tyskland med lynkrig som byggede på panserfremstød på snævre frontafsnit for dernæst at ramme modstanderens bagland med dens logistiske og ledelsesmæssige enheder, og tyske specialstyrker lammede den russiske kommunikation inden angrebet på Rusland. Så skibet blev ikke ført af Stalin men af Hitler, hvor målet blev ”tilintetgørelsen af Ruslands livskraft” deraf bogens titel.

Lebensraum og racekrig kan ikke være kommet bag på Wehrmachts officerer, for Hitler havde ikke lagt skjul på det i fortrolige taler til ledelsen, og ingen protesterede bortset fra én general, som tog sin afsked. Antisemitiske holdninger blandt officererne resulterede derfor i accept af racekrig. Den tyske offensiv stødte efterhånden ind i det klassiske problem i krig – lange forsyningslinjer og det blev i sidste ende sammen med Den røde Hærs sammenbidte modstand en vigtig årsag til sammenbruddet. Den røde Hær fik nøjagtig samme problemer med lange forsyningslinjer i offensiven ind i Tyskland i krigens sidste fase. I Leningrad udviklede den tyske belejring sig til hungersnød og rygter om kannibalisme. Byen måtte ikke erobres og besættes, fordi det ville tappe de tyske ressourcer og forsyninger!

Enhver russisk soldat, der overgav sig, var ifølge ordrer fra Stalin at betragte som desertør, og familien kunne også blive gjort ansvarlig og straffet. De tyske omringningsslag i starten af angrebet resulterede i voldsomme og ufattelige russiske tabstal – 4 armeer blev udryddet o. 700.000 mand! Og det var kun starten, for senere løb tallet op i millioner! Stalin beordrede evakuering af den politiske top fra Moskva, og tyskerne fortsatte ad samme vej som Napoleon i 1812. ML peger på, at nyere kildestudier tyder på, at Stalin sendte fredsfølere ud til tyskerne, men også at der intet resultat blev af dem. ”Hvis de ønsker en tilintetgørelseskrig, skal de få den” sagde Stalin i en tale i forbindelse med i forbindelse med fejringen af oktoberrevolutionen 1917.

Og den får vi så i de følgende kapitler i en særdeles omfattende og grundig beskrivelse med offensiver, defensiver, armegrupper og generaler år for år frem til Berlin, så rygraden i bogen er en solid kronologisk tilgang til emnet.

Det utrolige er vel, at USSR genrejser en militærindustri, der bliver i stand til at genopbygge militærkomplekset sammen med ny kanonføde, hvor Tyskland ikke kunne erstatte faldne i samme takt. ML slår fast, at menneskeliv ikke regnedes synderligt højt i Den røde Hær. Men den tyske kampmoral var også for nedadgående, og ML pointerer, at det er på det tidspunkt, officererne trækker på antisemitismen og slaviske undermennesker. Når ML, efter at Den røde Hær kommer i offensiven, adskillige steder skriver, at de tyske tilbagetrækninger var velforberedte og, at frontlinjerne derved forkortedes til det bedre, er det som at høre de altid optimistiske speakere på de tyske UFA-film forklare om fordelene ved Wehrmachts tilbagetog, som altid fortælles som en succes. Er det analyse? ML konstaterer at mod slutningen var Wehrmacht gået fra at være en af de mest mobile hære med kampvogne og andet rullende materiel til en

hær, der var afhængig af hestevogne. Tredje Panserarmé havde 60.000 heste!

USA og GB støttede efter det tyske angreb USSR via "Låne – og Lejeloven", selvom der var modstand i nogle politiske kredse i USA mod at støtte det kommunistiske USSR. Den eneste reelle undsætningsvej var de arktiske konvojer, som også er velbeskrevet. USSR tav frem til 1960'erne om betydningen, men i værket *Den Store Fædrelandskrigs historie* omtales leverancerne som værende af betydning. Ikke våbenleverancer men køretøjer og brændstof. Forståeligt, at det var farligt for de søfarende på disse konvojer.

Warszawaopstanden, som stadig er stærkt omdiskuteret får sin kildekritiske analyse, og MLs konklusion er, at det militært set ikke var muligt for Den røde Hær at nå frem betids. Da Den røde Hær rykkede ind på fremmed territorium befandt den sig på et for de menige totalt fremmed område – næsten på månen, og hævnmotivet blev slået fast oven fra. Den faktor var medvirkende til det, der nu kom til at foregå i Tyskland med drab, voldtægt, tyverier etc.

De to afsluttende kapitler behandler tyskernes administration af de erobrede områder og krigens eftervirkninger. Ganske vist blev der oprettet fire rigskommissariater under ledelse af Alfred Rosenberg, som ML beskriver som et "medlem af den nazistiske inderkreds" – ja mon ikke, for han var chefideolog!! Den praktiske udførelse af politikken kom til at ligge i hænderne på indsatsgrupperne under SS og Wehrmacht som aktivt deltagende. Dette sidste faktum var i mange år ikke åbent, men senere forskning har gjort det helt klart, som ML har med. Den slaviske befolkning skulle helt bogstaveligt fjernes, og en "Hungerplan", der opererede med "overskuds – og underskudsregioner" blev iværksat, men kunne ikke føres ud i livet. Ikke på grund af moral men rent praktisk er det vanskeligt at udføre i en stor befolkning. ML fastslår, at begge parter benyttede sig af terror, men tyskerne lidt mindre end russerne! – kan terror relativiseres?

Hvad angår jødeudryddelser og Holocaust har ML naturligvis dette meget vigtige område med, men det er jo også veldokumenteret i megen anden forskning. Genevekonventionen fra 1929 havde defineret *krigsfange*, og Tyskland havde skrevet den under men ikke USSR. For Tysklands vedkommende blev den sat ud af kraft på Østfronten ud fra en opfattelse af, at bolsjevikiske soldater ikke kunne omfattes af denne. Under de store omringningsslag i starten af krigen havde tyskerne i ressourcer til lejre og forplejning, så lejrene blev i realiteten dødslejre på den bare mark. Interessant er, at ML oplyser at mange af disse soldater i krigens indledning reelt var desertører, som var flygtet "fremad", for i baglandet stod NKVD. Denne trafik fortsatte under krigen på trods af kendskab til den ventende skæbne. Hvor stor en rolle partisanbevægelsen spillede, er omdiskuteret, og ML diskuterer dette spørgsmål med inddragelse af kilder og forskning fra både vestlige og østlige historikere. Antal? Effektivitet? I 1943 var den så effektiv, at den spillede en rolle i det store panserslag ved Kursk. Men forskerne diskuterer stadig, om den sovjetiske partisanekrig var vellykket.

I afsnittet om Den røde Hærs fremfærd i Tyskland kommer ML med oplysninger, som han har nævnt tidligere, og det er jo ikke nødvendigt. I efterskriftet oplyser ML det interessante, at Den røde Hærs voldsomme tab 3:1 i forhold til de tyske blev undertrykt som led i myterne om Den store Fædrelandskrig sammen med mange andre oplysninger om deserteringer, forbrydelser etc. Det var Gorbatsjov, der under en tale nævnte det i dag accepterede tal på 26,6 mio. mand.

Kunne Tyskland have besejret USSR? Det er det sidste spørgsmål ML rejser, og han opsummerer oven på sit værk, at det ikke var muligt pga. af ressourcerne sammenlignet med USSR's – selv efter Den røde Hærs kollaps i starten af krigen, og ML sammenstiller De Allieredes og Aksemagternes ressourcer i to tabeller, der viser våbenproduktion og BNP. Desværre er overskrifterne byttet om til de to tabeller, men de er

instruktive og udgør det ultimative svar.

Konklusionen må være, at ML er gået grundig til værks med sit værk, der giver en dybtgående oversigt over slagene, strategi, kampvogne og soldater i ufattelige mængder, hunger, død og lutter elende, og dette stof fylder hovedparten af værket. I analyse og konklusionsafsnittene er der ikke afgørende ny viden for faghistorikere. Undervejs er der en del fakta og analyser, som bliver gentaget, og det kan skyldes den kronologiske metode, som oftest gør det nødvendigt med opsummeringer. Billedmaterialet, som bliver samlet i klumper, må siges at være oplysende og bidrager undervejs til indsigt i emnet. Der kunne have været en del links forslag i disse tider til brug for læseren – f.eks. Kurskslaget o. lign., som ML gør en del ud af mht. historikernes forskellige konklusioner. Bagerst i værket er der naturligvis en bibliografi, som ikke er voldsomt omfattende. I en sådan kan man efter behag altid savne en og anden bog, og jeg savner helt afgjort Bullocks kæmpebiografi om Stalin og Hitler. Afslutningsvis er en liste over illustrationer og et samlet register.

Christian Bo Bojesen